

PhDr. Jan Gebhart

OBJEKT ZÁJMU - POLSKO

Vojáci a druhý čs. odboj – z dějin zpravodajství

Československo-polské vztahy se po celé období existence první republiky, a to jak v oblasti politické, diplomatické, tak i vojenské, nevyznačovaly ideálním souzněním. Na polské straně stále žily neuspokojené reminiscence na spor o Těšínsko z let 1918-1920, na straně československé byl kritizován sanační polský režim a svou negativní roli sehrálo také polské ultimátum na odstoupení českého Těšínska, uplatněné v kritických zářijových dnech roku 1938.

Naprosto odlišné podmínky vnesly do vzájemných vztahů teprve nacistická okupace a vytvoření Protektorátu Čechy a Morava i stoupající napětí v polsko-německých vztazích. V Praze zrušili Poláci své vyslanectví již 20. března 1939, avšak nikoli jen jako výraz jednoznačného diplomatického uznání německého protektorátu, protože současně povýšili dosavadní konzulát na úroveň konzulátu generálního, jenž také řídil činnost dalšího konzulátu v Moravské Ostravě. Záhy se ukazovalo, že tento krok umožňoval polským diplomatům rozšiřovat kontakty nejen na oficiální půdě s vedoucími činiteli okupační i protektorátní správy, ale také - a to mělo nezanedbatelnou hodnotu - s čelnými představiteli tvořícího se odbojového hnutí v protektorátu. Přestože se u nich stále ještě projevovaly jisté negativistické stereotypy ve vztahu k české společnosti, postupem doby se přece jen zvyrazňovaly určité změny v jejich postojích.

V tehdejší, prozatím „mírové“ Evropě získalo pro obyvatele protektorátu území Polska nebývalý význam v souvislosti s jevem, který je typický pro dobu okupace země cizím státem, totiž s emigrací. Stačil pouhý pohled na politickou mapu, aby bylo zřejmé kam, kterým směrem a do které země mohou vést cesty ohrožených českých politických osob, Židů a zbytků německé antifašistické emigrace, která do té doby ještě pobývala na území Čech, Moravy i Slovenska. Právě do Polska směřovaly po 15. březnu 1939 desítky a stovky uprchlíků, aby našly možnost záchrany a první útočiště před pronásledováním. Mnozí z nich ovšem nehledali jen osobní záchranu, ale přecházeli hranice s přesvědčením a odhodláním zapojit se do československé zahraniční akce buď politické, anebo vojenské.

Abyste bylo možné načrtnout alespoň základní obrysy podmínek a možností, které čekaly na tyto emigranty, je třeba nejprve objasnit, jaké postavení měla v Polsku čs. diplomatická zastoupení a jaký byl vztah polských úřadů k emigrační vlně. Československé vyslanectví ve Varšavě patřilo mezi onu menšinu čs. zastu-

pitelských úřadů, které se nakonec nedostaly po 15. březnu 1939 do rukou Němců, přestože mělo být podle příkazu z Prahy zrušeno a předáno.

Došlo k tomu za krajně komplikované situace. Dosavadní vyslanec dr. Juraj Slávik ještě před okupací napsal ministru zahraničí F. Chvalkovskému do Prahy dopis, v němž protestoval proti zaměření zahraniční politiky druhé republiky a uvažoval o svém odchodu „tam, kde může volně a plně pracovat pro ideály, kterými žil a kterým sloužil.“ Již 14. března, tedy v den ustavení samostatného Slovenského státu, hovořil J. Slávik před zaměstnanci vyslanectví o své abdikaci z úřadu, začal agendu předávat legačnímu radovi F. Procházkovi a připravoval se na cestu do USA. Druhý den obdrželo varšavské vyslanectví Chvalkovského příkaz a budovu měli převzít Němci. Německý vyslanec o to také požádal polského ministra zahraničí Józefa Becka, který však zaujal poněkud zdrženlivý postoj a prohlásil, že budovu nemůže vydat bez souhlasu vyslance Slávika. Na druhé straně ovšem neměly polské vládnoucí kruhy zájem na komplikacích ve vztahu k Německu. Na německý požadavek reagoval Slávik snahou zajistit u polských úřadů, aby vyslanectví bylo alespoň tolerované, když už jej Poláci neuznávali *de iure*, a budova nebyla Němcům předána. To se po značných peripetích, a zejména po zákroku velvyslance Velké Británie, která poskytla v té době Polsku záruky v případě napadení, přece jen podařilo. Na sklonku března pak odejel Slávik oficiálně na dovolenou do USA a do Varšavy se vrátil až počátkem července 1939. Po dobu jeho nepřítomnosti vedl úřad *chargé d'affaires* dr. J. Zedtwitz.

Mimo to v Polsku fungovaly konzuláty v Gdyni, Krakově a ve Lvově, na Volyni existoval v Českém Kvasilově honorární konzulát. Z nich bezesbýtku odmítl německé požadavky na předání pouze přednosta krakovského konzulátu V. Znojemský a naopak se dopisem dr. Benešovi „dával k dispozici pro potřeby zahraniční akce“.

Přes uvedené potíže tedy nadále mohly fungovat na polském území dva čs. úřady: vyslanectví ve Varšavě, kde mimo zmíněného *chargé d'affaires* působili vojenský atašé plk. Prokop Kumpošt a jeho zástupce mjr. Fritscher, tiskový atašé J. Hejret, na krakovském konzulátě vyřizovali agendu konzul V. Znojemský a vice-konzul V. Henzel. Polská tolerance jejich značně labilní existence umožňovala, aby se tyto úřady stávaly důležitými záchytnými body, kolem nichž se přes komplikované podmínky postupně seskupovala čs. emigrace a dařilo se organizovat čs. zahraniční akci.

Zpočátku měly odchody za hranice z protektorátu více spontánní a živelný charakter. Až postupem doby je začala organizovat formující se odbojová centra za pomoci skupin převaděčů na hranici mezi Polskem a protektorátním územím. Od dubna 1939 se příliv emigrantů stále zvětšoval. Jejich převážnou část začínali tvořit příslušníci bývalé čs. armády, vojáci různých hodností, specializací a také různých politických názorů i věku. Všichni však odcházeli s odhodláním postavit se co nejdříve proti nepříteli se zbraní v ruce. Vývoj situace nasvědčoval, ačkoli na ni nahlíželi ještě do jaře 1939 odpovědní polští politici odlišně, že to bude právě Polsko, které se v nejbližší době dostane se vší pravděpodobností do válečného konfliktu s Německem. A také tento názor, obecně rozšířený v protektorátu, podstatně ovlivňoval rozhodnutí jakým směrem odejít do emigrace.

Početná skupina emigrujících vojáků z povolání i záložníků přicházela do Polska s ideou vytvořit organizovanou čs. vojenskou jednotku, tak jako se podařilo v letech první světové války zformovat v zahraničí čs. legie. Na vybudování čs. vojska v zahraničí měly zájem jak utvářející se zahraniční odboj, tak vznikající odbojová centra na domácí půdě. Kurýrní spojení, které existovalo mezi Polskem a domovem, umožňovalo časem koordinovat odsun vojáků do zahraničí a zároveň mohli být domov informováni o problémech uprchlíků v Polsku. Zejména představitelé domácí vojenské odbojové organizace Obrana národa (ON) měli zájem na dobře organizované a bojeschopné vojenské jednotce v zahraničí. Proto zkoušeli oficiální i neoficiální cesty, jak dosáhnout zlepšení přechodů po „zelené hranici“ do Polska a snažili se urychleně zlepšit jejich organizaci, předpoklady a podmínky.

V tomto směru vyvíjeli iniciativu především vedoucí činitelé ústředního velení ON. Jak je zřejmé ze zprávy, kterou odeslal koncem dubna 1939 poslední polský vojenský atašé v Praze pplk. Bronislav Noel náčelníkovi 2. (zpravodajského) oddělení hlavního štábu polské armády gen. Józefu Smoleńskému, kontaktoval ho ve druhé polovině dubna 1939 gen. Josef Bílý. Požadoval na něm odpovědi na otázky, které vznesl při předchozím setkání. Týkaly se stanoviska polských úřadů k případům přechodů čs. vojáků přes polské hranice po eventuálním vypuknutí německo-polské války. Generál Bílý si byl přitom vědom momentálního napětí v polsko-německých vztazích a chápal, že nemůže od nich obdržet jednoznačnou odpověď. Ke své žádosti dodal, že kdyby se dostalo polské vojsko v době války na území Čech a Moravy, našlo by tam českou vojenskou organizaci, která by mu byla ve všem nápomocna. Podle vyjádření gen. Bílého, jak psal pplk. Noel, se tato organizace tvoří, buduje a má již v současné době kolem dvou tisíc členů a on sám patří k direktoriu, které řídí proces její výstavby. V centru zájmu gen. Bílého ovšem byly otázky spojené s možnostmi přechodů do Polska, a proto se dotazoval, zda mohou čs. důstojníci, kteří by v brzké době překročili polské hranice a okamžitě odejeli do Anglie, počítat pro sebe s koncesemi polských úřadů a zda nebudou vráceni do protektorátu. Pplk. Noel nemohl dát přesnou odpověď, ale jako osobní názor zdůraznil, že přes benevolenci polských úřadů se musí počítat s možností návratu nežádoucích elementů z polského území. Proto v této souvislosti gen. Bílý chtěl od pplk. Noela, aby doručil bývalému čs. vojenskému atašé ve Varšavě plk. Kumpoštovi dopis, v němž ho Bílý žádal, aby zmíněnou žádost přednesl na hlavním štábu polské armády a v případě pozitivní domluvy aby spolupracoval při této kontrole s polskými orgány.

V závěru své zprávy pro Varšavu konstatoval pplk. Noel, že zmíněné návrhy a vznesené otázky gen. Bílého považuje za upřímné a eventualita provokace se mu nezdála pravděpodobná. Nicméně se domníval, že organizace, v jejímž čele údajně gen. Bílý stojí, by měla být důkladně prověřena také z jiných pramenů.

Iniciativa gen. Bílého, hlavního činitele ústředního velení vojenské ilegální organizace ON, představovala nedvojsmyslnou nabídku ke spolupráci, podmíněnou daným dobovým stavem. Jak o této, tak i o dalších podobných aktivitách české rezistence měla polská strana zprávy i z dalších pramenů. Pocházely například z pera vedoucího generálního konzulátu Zygmunta Hladkého, který patřil k dobrým znalcům čs. poměrů, protože pracoval ve funkci vyslaneckého rady v Praze již od

roku 1932. Ten informoval Varšavu v pravidelných diplomatických relacích a jejich obsah dokládal, že se autor vyznal v politických a společenských poměrech protektorátu a disponoval mnoha zdroji zpráv z oficiálních, ale také ilegálních pramenů. Už v průběhu dubna a května 1939 dospěl Z. Hladký k závěru, že rezistenční schopnost a odhodlání širokých vrstev české společnosti k odporu proti okupaci nezadržitelně stoupají.

Signály a podněty ke spolupráci mezi vojáky, vysílané z Prahy do Varšavy, ovšem nebyly ojedinělé. Zájem o užší kontakty, podmíněné existencí stále narůstající emigrace z protektorátu do Polska, která se měla stát základním jádrem předpokládaných čs. zahraničních vojenských jednotek, projevovali také zástupci čs. vojenských emigračních kruhů. V dané době jara 1939 prosazovali neaktivněji ale také prozatím osamoceně jejich interest zpravodajští důstojníci 2. oddělení hlavního štábu bývalé čs. armády v čele s plk. Františkem Moravcem, kteří těsně před okupací a vytvořením Protektorátu Čechy a Morava odletěli do Velké Británie.

Právě na poli zpravodajství se dalo navazovat na některé lepší a plodnější stránky spolupráce z minulých let, jinak zatížené rozdíly v politice obou států a postupem jejich vlád. Není například bez zajímavosti, že přes přístřeší vzájemných vztahů na přelomu let 1938/1939, ponechávali čs. zpravodajci relativně velký prostor pro činnost polského ofenzivního zpravodajství na čs. teritoriu, zaměřeného proti Německu.

O činnosti Poláků byli čs. zpravodajci poměrně dobře informováni, zejména když zjistili, že v rámci pražského polského vyslanectví pracuje několik úředníků, pověřených vyhledáváním vhodných typů mezi německými emigranty v Československu, kteří měli pracovat pro Polsko. Pokud se podařilo někoho z jejich řad skutečně získat, odjížděl na zpravodajský výcvik do Varšavy a poté byl „vyslán do terénu“. Čs. zpravodajci také zevrubně znali průběh schůzky již nasazených spolupracovníků, kterou uspořádal v Praze ve dnech 25. až 27. února 1939 polský vojenský zpravodajec, vystupující pod jménem Ostarzewski. Seznámil své agenty s novými směrnicemi a úkoly v jejich činnosti. Především se měli snažit získávat své spolupracovníky s trvalým bydlištěm na německém území, kteří by dodávali zprávy vojenského i politického charakteru. Dále měli agenti získávat v Německu vhodné osoby protinacistického smýšlení, jež by byly ochotny provádět sabotážní a diverzní akce v důležitých objektech a zařízeních různého druhu (průmysl, doprava, telekomunikace, správa). Kromě toho se měli podílet na vyhledávání naprosto spolehlivých osob, které by převzaly radiostanice a udržovaly v chodu radiospojení, a také těch, které by tyto radiostanice přepravovaly do Německa. Mimořádný zájem měli Poláci na zprávách o průjezdech německých vojenských transportů přes čs. území, zejména na trati Bohumín-Moravská Ostrava-Přerov-Vídeň.

Během schůzky, jak se dozvěděli čs. zpravodajci od svých agentů v polské síti, zdůraznil Ostarzewski, aby „*agenti v žádném případě nezískávali a neshromažďovali zprávy o Československu, protože polská ofenzíva nemá zájem na těchto zprávách a chce se vystríhat každého konfliktu v tomto směru s Československem*“. Bez významu zajisté nebylo ani Ostarzewského hodnocení celkové situace. Poznamenal, že dříve nebo později počítá Polsko s válkou s Německem a přestože bude Česko-Slovensko „*plně ve vleku Německa*“, předpokládal, že

„Češi hromadně opustí vlast a budou bojovat po boku Polska a západních mocností jako za světové války“ (tj. první - pozn. aut.).

V nové situaci jara 1939 tedy bylo na co navazovat, ale změnéné podmínky ji spíše komplikovaly, než aby ji usnadňovaly. Poláci pochopitelně nechtěli zřetelnější podporou čs. zahraniční akce či dokonce povolením budovat na svém území cizí vojenské jednotky zhoršovat postupně více a více napjatější německo-polské vztahy, na druhé straně ovšem zcela nemínili zahodit příležitost, kterou jim nabízel vznikající čs. odboj na polském území. Polské úřady po určitém období váhavé zdrženlivosti přece jenom postupovaly vůči uprchlíkům z protektorátu šetrněji, vydaly pokyny pohraničnickům, aby emigranty nevraceli, ale odesílali je na konzulát do Krakova. Projevoval se však pouze tlak polských vojenských kruhů, které se zajímaly o zprávy z protektorátu, nikoli změna v oficiální politice polské vlády.

A právě v těchto okamžicích převzala iniciativu vojenská skupina zpravodajců plk. Moravce v Londýně. Tam se již 16. dubna 1939 ustavil pod vedením Jana Masaryka Československý národní výbor, jehož práce se Moravec aktivně zúčastňoval a který také měl dávat satisfakci jeho iniciativám. Již delší dobu docházely do Londýna, a především na adresu plk. Moravce, požadavky jak emigrantů z Polska, tak od ilegálních organizací (v prvé řadě od ON), aby jednak byl do Polska vyslán zástupce a informoval o stavu zahraničního odboje v Londýně a Paříži, a jednak aby předal směrnice pro činnost v Polsku a v protektorátu.

Na základě návrhu plk. Moravce a po projednání v londýnském Československém národním výboru byl počátkem května 1939 vyslán do Varšavy mjr. Josef Bartík, bývalý šéf defenzivní sekce 2. oddělení čs. armády (pobýval tam od 9. do 14. května). Dostal za úkol projednat v Polsku všechny naléhavé otázky a současně měl zaznamenat *„na místě názory a žádosti, které se s ohledem na přímý styk s domovem daleko konkrétněji rýsují nežli je tomu v Londýně a v Paříži a které vyžadují urychleného uspořádání a vyřešení“*. Kromě toho vezl s sebou mjr. Bartík i osobní dopis plk. Moravce představiteli polské zpravodajské služby plk. J. Smoleńskému.

V průběhu varšavských jednání mezi mjr. Bartíkem, jehož povětšinou doprovázel plk. Kumpošt, s představiteli 2. oddělení polského hlavního štábu, se neobracel Bartík na své polské kolegy s prázdnými rukama. Navíc plk. Moravec, který ho určil místo původně vybraného pplk. O. Tichého pro tato sondážní a delikátní jednání svým zmocněncem, dobře věděl, že Poláci již o Bartíkově činnosti vědí z předchozích kontaktů.

Polským zpravodajcům předložil mjr. Bartík návrhy, které ze snadno pochopitelných důvodů daleko přesahovaly běžné nabídky ke spolupráci. Zřejmě nejceněnější byl příslib předávání dokumentace a materiálů o německé armádě včetně poznatků, které čs. zpravodajci získali v průběhu předchozích měsíců. Bartík dále nabízel zprostředkování spolupráce s odbojem v protektorátu, a zejména se skupinou bývalých profesionálních kolegů (tzv. konšelů - špkt. F. Fárek, špkt. A. Longa, špkt. A. Čáslavka), dokonce i s částí vlastní čs. zpravodajské sítě na území Německa. Podle jeho názoru měla spolupráce s odbojem v protektorátě zahrnovat dvě složky: jednak informace o síle, množství a speciálně o pohybech

německých vojsk dislokovaných na Moravě a v Čechách, jednak přípravu a provádění sabotážní a diverzní činnosti proti okupační moci po celém území protektorátu.

Nabídky pochopitelně doprovázely i požadavky vůči polské straně. Vycházely ovšem z předpokladu, že v brzké době dojde k válečnému konfliktu s Německem a že tento konflikt začne německým úderem proti Polsku. V tomto případě, jak sdělil mjr. Bartík, by se chtěli čs. vojáci zúčastnit boje proti Němcům se zbraní v ruce po boku nebo v rámci polské armády. Proto by měl polský hlavní štáb umožnit a vymoci na politických svolení k formování čs. vojenského legiónu, který by prozatím z konspiračních důvodů vypadal navenek jako pracovní tábor. Ovšem veleli by v něm důstojníci, kteří by řídili v táboře vojenský výcvik.

J. Bartík se obracel na polské kolegy ještě s dalšími požadavky. Čs. vojáci (důstojníci, poddůstojníci, letečtí, dělostřelečtí, tankoví specialisté) měli být podle názoru Londýna zařazeni přímo do polské armády a to do doby, než bude možné vytvořit větší čs. jednotku. V souvislosti s tím ovšem měly polské úřady umožnit uprchlíkům přechod hranic bez rizika nuceného návratu a dovolit jim shromažďovat se na přechodném místě, kde by se dalo provést jejich zařazení podle specializace. Konečně měla polská vojenská místa dovolit, aby byla ve Varšavě zřízena čs. radiostanice, která by udržovala spojení s pražským ústředním velením ON a dále s Paříží, Londýnem a Bukurešťí, kde měli čs. zpravodajci své zahraniční rezidentury. Problémy čs. politické emigrace v Polsku zůstaly při těchto jednáních zatím stranou, ale objevil se požadavek, zda by mohlo být z Polska zahájeno rozhlasové vysílání, určené posluchačům v protektorátu a na Slovensku.

V případě kladné odezvy na nabídku a souhlasu s přednesenými požadavky, předpokládala čs. strana, že do Polska přijede vyšší čs. důstojník, formálně uzavře úmluvu a dojedná potřebné detaily. Mjr. Bartík dále polské partnery informoval, že v protektorátu bude řídit přechody do Polska specializovaná vojenská tzv. exportní složka ON, která je a bude v kontaktu se zahraničím. Jako důkaz dobré vůle pak předal plk. Smolenskému řadu zpravodajských poznatků (zprávy ze severního Německa, Gdaňska, ze Slovenska, přehled o organizaci Abwehrstelle v Praze a zejména informace o zpravodajské spolupráci Německa s jinými státy, o německých přípravách proti Polsku a zpravodajské organizaci pracující na polském území). Poláky zvláště zaujala německy vytištěná tajná instrukce pro sabotážní a diverzní činnost německých menšin na dosud neokupovaných územích (tedy pátých kolon) jež měla vstoupit v platnost v případě války. Tento materiál, obsahující jak organizační, tak technické detaily k použití destrukčních prostředků i pokyny pro ničení elektrických rozvodných a telekomunikačních sítí, neměli polští zpravodajci zatím vůbec k dispozici. Podobně si mohla polská strana ověřit, nakolik byla oprávněná a přesná Bartíkova informace o tom, že Němci již znají polskou diplomatickou šifru a že je proto její další používání nebezpečné (konkrétní doklady pak získalo polské 2. oddělení na přelomu června a července 1939).

O návrzích a požadavcích čs. strany neprodleně informoval plk. Smolenski náčelníka hlavního štábu polské armády gen. Stachiewiczze. Ten souhlasil se spoluprací s čs. londýnskou zpravodajskou skupinou, ale logicky vyžadoval maximální diskrétnost i uvnitř samotného 2. oddělení. Na straně druhé ovšem

neakceptoval vznesené návrhy a požadavky zcela. S nemalými výhradami souhlasil s instalací radiostanice čs. varšavské rezidentury a ve velmi důležité otázce přechodů čs. vojenských osob na polské území navrhoval, aby byl jejich počet omezen zhruba na tři stovky měsíčně. Prozatím nadále odmítal možnost povolit organizování čs. vojenských jednotek v Polsku a také neodsouhlasil návrh, aby byli do řad polské armády přijímáni čs. vojenští specialisté. Návrhy čs. strany, které přednesl mjr. Bartík, se tak v dané době zúžily vlastně jen na zpravodajskou spolupráci.

Čs. vojákům i politikům nezbývalo v této fázi nic jiného, než aby přijali opatrnické a polovičaté, i když pochopitelné závěry, ale s rozhodnutím nepovolit formovat čs. vojsko v Polsku se nehodlali smířit. Ještě před zahájením první Bartíkovy polské mise poslal plk. Moravec dopis plk. Kumpoštovi a mjr. Fritscherovi, kteří vlastně tvořili varšavskou rezidenturu Moravcovy londýnské skupiny. Informoval je o nastávající cestě mjr. Bartíka a zdůrazňoval: „*Polsko považuji za teritorium velmi důležité a neudělám chybu, použiju-li v daném případě přímo superlativu, neboť sousedí bezprostředně s vlastí a bude tu tudíž možnost přímého styku s domovem. Z tohoto důvodu je nutno, aby tento styk byl bezpečně zajištěn a v patřičné míře organizován.*“ Moravec si velmi dobře uvědomoval, že nejdůležitější bude „ochota Polska a jeho úřadů“, a proto také byly nabídky čs. zpravodajců tak vstřícné a široké. Zároveň však neopoměl sdělit Kumpoštovi a Fritscherovi, že probíhají jednání s Francií a Velkou Británií o možnostech přesunu emigrujících bývalých čs. vojáků na Západ.

Za několik dnů po Bartíkově návratu do Londýna se sešla porada Československého národního výboru ve Velké Británii. Za předsednictví Jana Masaryka se jí zúčastnili legační rada vyslanectví Karel Lisický, za Československý klub v Londýně G. Bečvář, jako člen výboru, dále zpravodajci plk. Moravec a škpt. V. Sláma. Pozván byl mjr. Bartík, aby výbor zevrubně informoval o své cestě do Polska. Nejprve hovořil o situaci čs. vyslanectví ve Varšavě. Podle jeho názoru „*velmi dobře hájí naše zájmy a společně s konzulátem v Krakově se stará o čs. vojáky a uprchlíky, kteří přicházejí houfně do Polska.*“

Bartík dále upozorňoval, že však čs. zastupitelským úřadům chybějí finanční prostředky a všichni pociťují nedostatek zpráv o situaci v centrech čs. zahraniční akce. Proto také ani Varšava, ani Krakov „neví, jak má informovat a usměrňovat naši činnost v Polsku a jak zodpovídat zásadní vzkazy z vlasti.“ Logicky nepovažoval za vhodné a žádoucí sdělovat tomuto politickému grémiu všechny detaily z jednání s představiteli polské zpravodajské služby, a proto se vyjadřoval jen všeobecně o obsahu svých rozhovorů s představiteli polské armády. Konstatoval, že v dohodě s nimi byla vyřešena otázka ubytování čs. vojáků a všech, kteří budou emigrovat do Polska, dále otázka uznávání cestovních pasů a především problém usnadnění přechodu polských hranic.

O vyjádření polských úředních činitelů referoval Bartík, zdá se až příliš optimisticky. Uvedl tehdy, jak vyplývá z dochovaného záznamu: „*Výslovně prohlásili, že všemi silami přispějí ke zdolávání překážek, jež se nám vyskytnou, musíme však uznat jejich obtížnou zahraniční situaci a věci zařizovat tak, aby jim nevznikaly potíže ze strany německých úřadů.*“ Jak dále řekl mjr. Bartík, poznal z průběhu rozho-

vorů, že Poláci „činnost našeho zahraničního odboje velmi podrobně sledují a kladli důraz na to, aby náš odboj stál v úzkém kontaktu s domovem... spoléhají na naši spolupráci a podporu čs. národa doma a žádají proto, abychom pro tento okamžik náš národ doma dobře připravili“.

Na jednání Československého národního výboru se také v širší míře objevila i podrobnější hodnocení čs. politiky a jejích představitelů v březnu 1939 polskými oficiálními místy, jak ji shrnul Bartíkův záznam o situaci „čs. věci“. Poláci velmi nepříznivě komentovali rozkaz gen. J. Syrového o předání výzbroje Němcům a dotazovali se, zda ministr zahraničí Česko-Slovenska dr. Chvalkovský věděl o chystané okupaci, a proč čs. vláda v posledních okamžicích, kdy byl ještě čas, nedala pokyn vojsku, aby alespoň zčásti odešlo do Polska. Vyslovili také podiv nad tím, že byla chystaná okupace utajena před obyvatelstvem, neboť se nedá předpokládat, že by čs. vojenské zpravodajství nevědělo o přípravách k okupaci, když sami Poláci prý měli o tom „dostatek zpráv“. Podle jejich sdělení je prý polská veřejnost velmi zaujata proti prezidentovi E. Háchovi a ostatním vládním činitelům za postup v posledních tragických okamžicích. Také tisk se prý stále vrací ke všemu, co předcházelo nedůstojné okupaci. Možná přímo varující bylo konstatování polských partnerů, že někteří politici v Polsku využívají problematických a pro ně nepochopitelných postojů protektorátní vlády k vlastním účelům a dokumentují jimi, že Československo nemělo a nemá schopné politiky a státníky.

Právě tito polští politikové či politické strany se potom stavějí proti obnově Československa v jeho historických hranicích po válce, se kterou prý ale podle názoru vojáků Polsko plně počítá, poněvadž by Československo „nemohlo uspokojivě vyřešit otázku německé menšiny v Čechách a na Moravě, kde by vzniklo nové ohnisko německé iredenty, které by v budoucnu představovalo opět nebezpečí pro Polskou republiku“. Přestože prý jsou tyto názory v menšině, mohly by postupem času neblaze ovlivňovat britskou i francouzskou politiku, a proto by jim mělo čs. vedení v zahraničí vhodnou a účinnou propagandou oponovat. A nikoli náhodou, jak je prý polským vojenským představitelům známo, považuje čs. emigrace v Polsku jejich dosavadní aktivitu za nedostatečnou, neúčinnou a často i málo věcnou.

Kritika do řad čs. zahraničního odboje byla v mnohém směru oprávněná. Dokládaly to nejen tehdejší rozpory o jeho vedení mezi dr. E. Benešem a bývalým čs. vyslancem ve Francii dr. Š. Osuským, ale také „čerstvé“ zprávy z domova, které do Londýna přivezl Bartík, protože „do Polska přicházejí denně kurýři a poslové z vlasti, kteří doručují nejen důležité zprávy, ale přinášejí také vzkazy a stesky organizací a význačných skupin, které doma pracují v ilegalitě za nejtěžších podmínek“. Obsah těchto „vzkazů a stesků“ pak shrnul Bartík slovy: „Národ doma je odhodlán přinést všechny oběti. Nechce však znát žádné politické ambice a žádné vůdce, kteří by své politické osobní kariéry dávali přednost před skutečným prospěchem národa. Národ bude žádat účty od všech, kteří se zúčastnili doma nebo za hranicemi osvobozovací akce.“ Jak dále uvedl Bartík, převládá názor, že je „povinností každého pracovat pro zájem vlasti a nikdo nemá práva vylučovat některého jednotlivce nebo skupiny, které chtějí v tomto smyslu pracovat. Nechce znát

v zahraničním odboji směrů pravých nebo levých a zanášení politiky těchto směrů do zahraničního odboje, a proto musí být ustaveno jeho jednotné politické vedení“.

Také plk. F. Moravec se po Bartíkově referátu v Londýně vyjádřil k tomuto problému nadobytě jasně a současně naznačoval, že nemohou být opomíjeny také jeho představy a možnosti. Tehdy prohlásil: „Něco není v pořádku v naší akci. Budu v této věci jednat, i když nebudu nikým pověřen. Budu jednat jako člověk, který chce něco dělat a chce to dělat dobře jako účastník prvního odboje, jako představitel vojenské skupiny... jako vojenský faktor, který dostává z domova žádosti a důrazné pokyny, aby do roztržtosti naší akce zasáhl. Beru si k tomu legitimaci jako člověk nepolitický, nezátížený ani minulostí, ani ideologií různých politických táborů... Když se podniká nějaká akce, jsme už jako vojáci zvyklí, aby tu byla nějaká hlava, která všechno řídí a které se všechno podřídí.“ Usnesení z londýnské rady Československého národního výboru v květnu 1939 pak zplnomocnilo „vojenskou zahraniční skupinu, vedenou plk. Moravcem, aby pro spolupráci odboje zahraničního a odboje doma zařídila vše potřebné“.

V centru zájmu čs. zpravodajců proto nadále zůstávalo Polsko. Počátkem června 1939 přijel mjr. Bartík znovu do Varšavy, tentokrát na delší dobu. Přivázel s sebou osobní dopis plk. Moravce přímo pro gen. W. Stachiewicze. V něm Moravec kvitoval s potěšením dosavadní polskou pomoc, avšak zároveň znovu zazněl požadavek, aby přece jen kompetentní polská místa souhlasila s vytvořením čs. legiону a s přijímáním čs. specialistů do polské armády.

Mezitím se však vnitřní poměry čs. emigrace v Polsku dále zkomplikovaly. Dne 26. května 1939 přijel do Varšavy arm. generál Lev Prchala a začal pretendovat na vůdčí postavení mezi čs. emigrací. Nepostrádal politickou ambicióznost (předtím zastával ministerskou funkci v autonomní podkarpatoruské vládě Česko-Slovenska) a také nepředpokládal, že bude mít vzhledem k nejvyšší vojenské hodnosti mezi ostatními důstojníky patřičnou konkurenci. A navíc se těšil podpoře oficiálních polských vojenských kruhů, s náčelníkem hlavního štábu gen. Stachiewiczem se osobně znal z doby společných studií na Vysoké válečné škole v Paříži v letech 1921 až 1923. Ve svém úsilí řídit čs. akci v Polsku se spojil především s bývalým ligistickým poslancem F. Schwarzem a bývalým šéfredaktorem novin agrární strany Venkov F. Kahánkem, o němž bylo všeobecně známo, že je emisárem R. Berana.

Rozhárané poměry čs. emigrace v Polsku a zejména ve Varšavě pozitivně ovlivnil až příjezd gen. Sergeje Ingra, který z příkazu domácí vojenské ilegální organizace ON a se souhlasem zahraničí překročil 21. června 1939 hranice. Politické a kompetenční spory Ingrovým a také Bartíkovým zásahem zdaleka nedoznály, ovšem alespoň se je do jisté míry podařilo stabilizovat. Vylicení jejich průběhu, dosahu a řešení se však poněkud vymyká danému tématu. Pozice gen. Prchaly byla u oficiálních polských vojenských míst poněkud narušena, ale zdaleka ji nelze označit až do vypuknutí války v září 1939 za zcela podloženou.

Ani za této rozjítřené atmosféry však nepřestávala činnost varšavské zpravodajské rezidentury plk. Kumpošta a naopak její aktivita dostávala zřetelné kontury. Orientovala se na spolupráci s polskými zpravodajci ze samostatného referátu „Západ“, který přes kompetenční spory ve 2. oddělení hlavního štábu polské armá-

dy udržoval spojení nejen s čs. zpravodajci, ale i s dalšími čs. vojenskými osobami. Poláci umožnili po dohodě instalaci a provoz radiostanice v budově bývalého čs. vyslanectví ve Varšavě a také kurýrní spojení s protektorátem na polské pasy. Polské 2. oddělení kromě toho zorganizovalo v součinnosti s pohraniční stráží a železničáři nejprve čtyři a zanedlouho šest přechodů na „zelené hranici“. Na jih Polska byl vyslán mjr. B. Gorgelwski z referátu „Západ“, aby koordinoval a organizoval přechody čs. vojáků a se čtyřčlennou skupinou prováděl nutnou defenzívu.

Po svém příjezdu do Varšavy navrhl mjr. Bartík reorganizaci rezidentury, aby mohla efektivně plnit předpokládané úkoly. Měla mít tři důstojníky (řídící orgán, důstojník pro agenturu a důstojník pro šifry), jednoho pracovníka pro administrativu a pro kurýrní spojení k polskému hlavnímu štábu a dva radiomechaniky pro obsluhu stanic. Kromě toho měla rezidentura disponovat i dvěma exponenty pro pohraniční síť na Těšínsku a na polsko-slovenské hranici. Mjr. Bartík uvažoval dokonce o vlastním propagačním důstojníkovi, který by spolupracoval s Poláky a tiskovým atašé Hejretem. Jeho plány šly ještě dále, když plánoval místo důstojníka, jenž by se věnoval studiu a přípravě všech otázek, souvisejících s případným nasazením čs. vojska na východní frontě ve spolupráci s vojenskými misemi spojeneckých států v Polsku. Do oblasti jeho činnosti také měla spadat příprava mobilizace čs. občanů jak v Polsku, tak i na okupovaném území vlasti, evakuační otázky a příprava vojenského obsazování ČSR v souvislosti s jeho osvobozováním. Tyto plány však již pro nedostatek času a vypuknutí války zůstaly jen na papíře.

Plk. Stefan Mayer, který řídil ofenzívní zpravodajství polského 2. oddělení, tlumočil 19. června 1939 na schůzce s mjr. Bartíkem návrh na těsnější vzájemnou zpravodajskou spolupráci, která se týkala čs. předsunuté agentury v Krakově, Katovicích a v Těšíně. Poláci předpokládali, že převezmou důstojníky těchto agentur a formálně je přeřadí do vlastní zpravodajské služby. Svou nabídku zdůvodňovali tím, že by se mohli volně pohybovat v polském pohraničí a navíc by byli vybaveni pravomocemi jako polští zpravodajci. Vše mělo být řízeno pověřeným čs. důstojníkem, který by udržoval styk a spolupracoval s tamními polskými zpravodajci. Mayerův návrh bezesporu spadl do svého druhu vstřícných kroků a jeho motivací byla zjevná snaha a výrazný zájem na zintenzivnění zpravodajského propojení Polska s protektorátem.

Všechna tato opatření umožnila, aby docházely z protektorátu do Polska zprávy, informující o dislokaci a činnosti wehrmachtu, Abwehru, SD a dalších německých úřadů, o rozsahu a druhu válečné výroby v plzeňské Škodovce a dalších zbrojních závodů nebo také o plánech připravovaných útoků či jenom náladách mezi německými vojáky na území Čech a Moravy. Do Polska přicházely zprávy různými cestami jednak po linkách vcelku pravidelně fungujícího spojení (zejména zásluhou průvodců lůžkových vozů na trati Praha-Varšava A. Führbachera a J. Zemana, později známého pod krycím jménem Černý Turek) a jednak prostřednictvím emigrantů, kteří bývali po přechodu podrobeni informativnímu výslechu anebo přímo přinášeli zprávy z pověření ilegálních organizací a skupin.

Na přelomu června a července 1939 projevila polská strana přání urychleně dobudovat čs. sabotážní skupinu v Polsku, která by řídila - pochopitelně v plném souladu s polskými zájmy - koordinaci akcí na území protektorátu a byla v přímém

spojení s tzv. cukrářskou (sabotážní a diverzní) složkou ústředního velení ON. To již pilně připravovalo v této době plány na zapojení této složky do akce. Nepředpokládaly se ovšem ojedinělé a demonstrativní sabotážní či diverzní akty, ale vycházelo se z předpokladů, že dojde v souvislosti s vypuknutím války k revoltě a konečným cílem bude osvobození okupovaného území Čech a Moravy, včetně Sudet. Proto byla z vojenskostrategického hlediska plánů přirozená a žádoucí koordinace s Polskem a mjr. Bartík navrhoval ve své informaci plk. Moravcovi, aby byla s Poláky uzavřena písemná dohoda, jež by přesně stanovovala podmínky vzájemné spolupráce na tomto případně sporném poli.

Rozsáhlejší plány, které v oblasti zpravodajství navrhovala jedna i druhá strana, zůstávaly mnohdy spíše ve stadiu pouhých návrhů a záměrů, než aby se přikročilo k jejich všestrannému naplňování. Určité praktické vstřícné kroky v rámci postavení čs. vojáků se přece jenom stávaly postupně realitou. Do těch je třeba zahrnout především nabídku pro čs. vojenské specialisty - letce, dělostřelce, protiletadlovce, telegrafisty - vstoupit do smluvního poměru s polskou armádou a zejména konečně souhlas polské vlády ze 3. srpna 1939 k organizování čs. legií v Polsku.

Na základě dochovaných dokumentů je možné udělat si alespoň základní obraz o rozsahu zpravodajské spolupráce. Přestože nejsou ve zprávách 2. oddělení hlavního štábu polské armády uváděny z pochopitelných důvodů agenturní zdroje, prakticky v každé jsou informace, dotýkající se pohybu a postavení německých vojenských jednotek na území protektorátu a Slovenska. V poslední ze zpráv z 30. srpna 1939 zabírají konkrétní údaje ze Slovenska, z Čech a Moravy dokonce několik tiskových stran. Nicméně v době, kdy se podařilo překonat překážky a obtíže, a v krátkém časovém úseku léta roku 1939 efektivně rozvíjet zpravodajskou spolupráci, již bylo prakticky pozdě. 1. září 1939 zahájilo Německo polní tažení na Polsko a jejich drtící bleskový útok již neumožnil plně využít odhodlání čs. vojáků bojovat společně s Poláky proti německým vojskům.

Použité prameny a literatura:

Materiály z fondů Vojenského historického archivu Praha, Státního ústředního archivu Praha, Archivu Ministerstva vnitra ČR Praha a dokumentačního oddělení Wojskowego Instytutu Historycznego Warszawa.

Kuplinski, J.: Polsko-Czechosłowackie kontakty wojskowe od wiosny 1938 do jesieni 1939 roku. Gdansk 1977.

Křen, J.: Do emigrace, Praha 1963.

Tomaszewski, J.: Protektorat Czech i Moraw w dokumentach polskiej służby zagranicznej. In.: Teki archiwalne 19, Warszawa-Łódź 1982.

Przygotowania niemieckie do agresji na Polskę w 1939r. W świetle sprawozdań Oddziału Sztabu Głównego WP. Dokumenty zebrali a opracowali M. Cieplewicz, M. Zgórnjak, Wrocław-Warszawa-Kraków 1969.